

مجموعه گفتارهای علمی اخلاقی

حضرت آیت الله یثربی دامت برکاته

به سوی معرفت

تفسیر آیات ولایت و امامت

اکمال دین در غدیر
حقیقتی انکارناپذیر (۲)

۱۲ دی ۱۳۸۶

۲۲ ذی الحجه ۱۴۲۸

تکثیر این جزوه

با رعایت محتوا، حفظ امانت در نقل و ذکر مأخذ مجاز است

« الحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله الطاهرين ولعنة الله
على أعدائهم أجمعين » .

قال الله الحكيم في محكم كتابه :

﴿الْيَوْمَ يَبْسُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ
لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾^(۱) .

امروز کافروان از زوال آیین شما مأیوس شدند، بنابراین از آنها نترسید
و از مخالفت من بترسید! امروز دین شما را کامل کردم، و نعمت خود را
بر شما تمام نمودم و اسلام را به عنوان آیین جاودان شما پذیرفتم.

﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ
وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾^(۲) .

ای پیامبر [ﷺ] آن چه از طرف پروردگارت بر تو نازل شده است،
کاملاً به مردم برسان و اگر نکنی رسالت او را انجام نداده‌ای، خداوند
تو را از خطرات احتمالی مردم نگاه می‌دارد و خداوند، جمعیت
کافران (لجوج) را هدایت نمی‌کند.

۱- سوره مائده، آیه ۳.

۲- سوره مائده، آیه ۶۷.

چکیده سخن؛

در جلسه گذشته به مناسبت عید سعید غدیر خم درباره آیه ابلاغ و آیه اکمال سخن گفتیم و بیان نمودیم که دو آیه فوق دلالت صریح بر اثبات ولایت بلا فصل امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام پس از رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دارد.

آیه اکمال دلالت بر روزی مهم و عظیم دارد؛ زیرا خداوند متعال می فرماید در این روز کافران مأیوس و نا امید شدند و دیگر نمی توانند دین اسلام را دست خوش هواهای نفسانی خود قرار دهند و از این روز به بعد سلامت و مصونیت دین اسلام تضمین می گردد. همچنین در آیه اکمال خداوند سبحان، اکمال و اتمام دین را به خود نسبت می دهد و رضایت و خشنودی خود را از جاودانگی دین اسلام اعلام می دارد.

این نکته را نیز بیان کردیم که بر خلاف عده معدودی از اهل تسنن، که شأن نزول آیه را روز عرفه می دانند اعتقاد صریح اکثر محدثین، مورخین و علمای اهل تسنن این است که این آیه در روز غدیر نازل شده است و خلیفه دوم پس از نزول این آیه به امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام به مناسبت منصوب شدن ایشان به خلافت بلا فصل رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تبریک و شاد باش عرض کرد^(۱).

۱- برای آگاهی از منابع اهل سنت که این روایت را نقل کرده اند، رجوع کنید به جزوه شماره ۳۸ صفحه ۷.

هر دو دسته روایات بنابر نظر اهل سنت صحیح و مورد اعتماد می‌باشد. نکته جالب این است که حلقه نهایی سلسله رجال و راویان روایاتی که قائلند آیه اکمال در روز غدیر نازل شده است به ابن عباس و بزرگان صحابه منتهی می‌گردد. در واقع آنان به واقعه غدیر و اتفاقات آن شهادت و گواهی می‌دهند. اما حلقه نهایی سند روایتی که روز نزول آیه اکمال را روز عرفه می‌داند تنها به خلیفه دوم منتهی می‌گردد. اهل سنت هر دو دسته از روایات را صحیح و مورد اعتماد می‌دانند و خدشه‌ای از لحاظ سند بر هیچ یک از آن دو وارد نمی‌دانند. در چنین مواردی برای بررسی صحت و سقم روایات باید به نقادی متن بپردازیم؛ به عبارت دیگر متن‌شناسی نماییم تا بتوانیم در مورد روایات داوری کنیم و درست را از نادرست باز شناسیم.

نقدهایی بر نزول آیه اکمال در عرفه؛

با نقادی متن روایاتی که روز نزول آیه اکمال را در عرفه می‌داند به چند اشکال مهم و جدی خواهیم رسید.

۱ - چگونه ممکن است که با تصریح قرآن مجید، روز عرفه عید باشد و از چنان اهمیتی برخوردار باشد که کفار مأیوس شده و دین به اتمام و انجام رسیده باشد و خداوند سبحان نیز از جاودانگی دین خشنود باشد اما همه مسلمانان از آن روز و اهمیتی آن غافل باشند و نسبت به آن روز بی تفاوت باشند تا آنجا که

یهودیان و مسیحیان، اهمیت آن را به مسلمانان یادآوری کنند!؟

آیا امکان دارد روزی با چنین ویژگیهای متمازی در مدّت کوتاهی پس از رسول الله ﷺ به دست فراموشی سپرده شود و خلیفه دّوم آن را یادآوری کند؟

۲ - عید فطر و عید قربان دو عید بزرگ تمام مسلمانان می باشند و همه بر آن اتفاق نظر دارند و در تمام کتب فقهی و روایی شیعیان و اهل سنّت برای این دو روز احکام و آداب خاصی ذکر شده است. اما اگر تمام کتب فقهی اهل سنّت را جستجو کنیم برای روز عرفه به عنوان یک عید، حتّی یک حکم و عمل مستحب هم نمی یابیم.

۳ - عید فطر و عید قربان، دو عیدی هستند که پس از پایان یک سری از محدودیتهای ممنوعیتهای تشریح شده اند.

مسلمانان به خاطر پایان یافتن ممنوعیتهای آن دو روز را جشن می گیرند. پس از پایان یافتن ماه رمضان مسلمانان عید می گیرند؛ زیرا در آن ماه مسلمانان در ساعات معینی از شبانه روز از خوردن و آشامیدن و برخی از افعال دیگر دست بر می دارند.

در عید قربان نیز مسلمانانی که به حجّ مشرف شده اند بعد از پایان یافتن یک سلسله از ممنوعیتهای جشن می گیرند.

اما در روز عرفه به چه دلیلی باید جشن گرفت؟ چه محدودیت و ممنوعیتی برداشته می شود؟ حال آنکه در آن روز حجّاج همچنان باید از یک

سلسله امور پرهیز نمایند حتی نمی‌توانند از عطر استفاده کنند یا غذای معطری تناول نمایند.

۴- اگر آیه اکمال در روز عرفه نازل شده باشد دیگر نمی‌توان آیه ابلاغ را تفسیر و تبیین کرد. و بین این دو آیه تهافت و تضاد بین و آشکاری به وجود خواهد آمد؛ زیرا اکثر علمای اهل سنت می‌گویند آیه ابلاغ پس از حجة الوداع و در میان راه مکه و مدینه نازل شده است. همچنین در آیه ابلاغ خداوند سبحان با تهدید و انذار خاصی به پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «پیام مرا به مردم برسان و اگر چنین نکنی وظیفه خود را انجام نداده‌ای». حال اگر آیه اکمال در روز عرفه نازل شده باشد، و در آن روز خداوند متعال دین را به کمال و انجام رسانده باشد و از این بابت کفار در یأس و ناامیدی قرار گرفته باشند، دیگر موضوع و پیام مهمی نمانده است که پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آن را در راه بازگشت از حجة الوداع ابلاغ نمایند، آن هم پیامی که با اتمام رسالت پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گره و پیوند خورده باشد.

با توجه به اینکه مسأله نازل شدن آیه ابلاغ در حجة الوداع مورد اتفاق همه علماء اهل سنت می‌باشد، اگر نظر اکثریت اهل سنت را بپذیریم که آیه اکمال نیز در روز غدیر نازل شده است، با کنار هم قرار دادن هر دو آیه ابلاغ و اکمال به یک نتیجه مهم و غیر قابل تردید می‌رسیم و آن انتصاب امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام به ولایت و خلافت بلا فصل رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌باشد.

اتفاقات مهمّ روز عرفه؛

در این قسمت از بحث بنا را بر این می‌گذاریم که آیهٔ اکمال در روز عرفه نازل شده است و در این روز کفّار نا امید گشتند و دین به اکمال و اتمام رسید. بنابر این نظر باید به این پرسش پاسخ داد که چه اتفاق مهمّی در روز عرفه روی داد که خداوند سبحان آیهٔ اکمال را نازل فرمود. برای یافتن این پاسخ باید به یک بررسی تاریخی بپردازیم و علّت نزول آیهٔ اکمال در روز عرفه را دریابیم.

توزّق صفحات تاریخ به ما نشان می‌دهد که در آخرین حجّ پیامبر ﷺ و در روز عرفه دو حادثهٔ مهمّ اتفاق افتاد.

۱ - بیان احکام حجّ تمتّع؛

در حجّة الوداع و در روز عرفه پیامبر ﷺ تمام احکام حجّ تمتّع را در گفتار و رفتار تبیین نمودند. و در آن سال رسول الله ﷺ به تمام پرسشهای مربوط به حجّ تمتّع پاسخ دادند. اکثر روایات حجّ تمتّع مربوط به آن سال است و از زبان پیامبر ﷺ نقل شده است که با اندک تتبع در کتب روایی شیعیان و اهل سنت این موضوع روشن می‌گردد. بنابر این در روز عرفه احکام حجّ تمتّع با قول و فعل رسول الله ﷺ تبیین گشت و به همین دلیل آیهٔ اکمال نازل شد.

پس از این مقدمه به این نتیجه می‌رسیم که حجّ تمتّع یکی از واجبات بسیار مهمّ می‌باشد؛ زیرا در روزی که احکام حجّ تمتّع به وسیلهٔ پیامبر ﷺ

تعلیم و تبیین شد، روزی است که نعمت دین کامل و تام شد.

حال پرسش این است که این چنین واجب مهمی چگونه در مدّت چهار سال پس از درگذشت رسول الله ﷺ تغییر ماهیت می‌دهد و حرام می‌شود^(۱)؟ آیا امکان دارد حجّ تمتّع و احکام آن باعث اکمال دین گردد و اما پس از چند صباحی حجّ تمتّع جزء محرّمات به حساب آید؟

جالب اینجا است که خلیفه دوّم که مدّعی است آیه اکمال در روز عرفه نازل شده است و از طرفی بیان احکام تمتّع در روز عرفه مورد اتفاق سنی و شیعه است، حکم به تحریم حجّ تمتّع داد و گفت:

«متعتان کانتا علی عهد رسول الله ﷺ أنا أنهي عنهما وأعاقب عليهما؛

متعة النساء و متعة الحجّ»^(۲).

در زمان رسول الله ﷺ دو نوع متعه وجود داشت و بی اشکال بود من آن دو را نهی می‌کنم و انجام دهنده آن دو را تنبیه می‌کنم؛ تمتّع زنان (عقد موقت) و حجّ تمتّع.

پرسش مهمّ دیگری که علمای اهل سنت باید به آن پاسخ دهند این است که آیا تمام خلفا مختار و مجازاند که احکام را تغییر دهند و حکمی را تشریح کنند یا

۱- عمر سال ۱۳ هجری به خلافت رسید و در سال ۲۳ هجری به قتل رسید بنابراین حجّ تمتّع حدّ اقل سه سال پس از پیامبر ﷺ و حداکثر ده سال پس از ایشان، توسط عمر تحریم شد.

۲- مستدرک الوسائل، جلد ۱۴ صفحه ۴۸۳، از منابع اهل سنت بنگرید به المغنی، جلد ۷ صفحه ۵۷۲، شرح الکبیر، جلد ۷ صفحه ۵۳۷، مسند احمد، جلد ۳ صفحه ۳۲۵، کنز العمال، جلد ۱۶ صفحه ۵۲۱.

نه؟ چه خصوصیت و ویژگی در خلیفه دوم وجود دارد که می‌تواند واجب مهممی چون حج تمتع را حرام کند اما خلفاء دیگر از آن ویژگی و امتیاز برخوردار نیستند؟ اگر تمام خلفاء بتوانند بنا بر سلیقه خود در احکام دین دخل و تصرف کنند، آیا به مرور زمان حکمی از احکام اسلام باقی خواهد ماند^(۱)؟

این که درباره امام زمان (عجل الله فرجه الشریف) آمده است که،

«یأتی بدین جدید»^(۲).

دین جدیدی خواهد آورد.

ناظر به شیعیان نمی‌باشد؛ زیرا آنان تمام احکامشان را از سرچشمه گوارای دانش اهل بیت علیهم السلام برگرفته‌اند، اما احکام اهل سنت با گذر زمان و بنا به سلیقه خلفا دست خوش تغییر و تحوّل شده است، لذا آنقدر دین متحوّل می‌شود که وقتی حضرت ولی عصر (عجل الله فرجه الشریف) دین راستین را تبیین می‌فرمایند همگان دچار این توهم می‌شوند که ایشان دین جدیدی جعل کرده‌اند. اشکال دیگری که اهل سنت باید به آن پاسخ دهند این است که با توجه به اینکه حج تمتع یکی از فروع دین است چرا آموزش این حکم باعث نزول آیه اکمال می‌گردد، اما در رابطه با نماز آیه‌ای مبنی بر اکمال و اتمام دین نازل نشد

۱- می‌گویند ملک فهد همسر پنجمی اختیار کرد، به او گفتند، بیش از چهار زن در اسلام حرام است، او گفت این را عقد موقت کردم، به او گفتند خلیفه دوم آن را حرام کرده است، در پاسخ گفت: من هم خلیفه هستم و با او تفاوتی ندارم لذا من عقد موقت را حلال می‌کنم!

۲- مصباح الاصول، جلد ۲ صفحه ۲۷۱.

حال آنکه، هیچ یک از واجبات و ویژگی و امتیاز نماز را ندارند؛ چرا که در مورد نماز آمده است.

« إن قبلت قبل ما سواها »^(۱).

اگر نماز پذیرفته شود، اعمال دیگر نیز پذیرفته می شود.

نکته دیگر اینکه اگر بیان تمام محرمات و واجبات به معنای اکمال و اتمام دین باشد باید آیه اکمال نه در روز عرفه بلکه در آخرین روز و آخرین ساعات عمر گرانقدر رسول الله ﷺ نازل می شد، حال آنکه از روز عرفه تا پایان حیات پیامبر ﷺ نزدیک به هشتاد روز فاصله زمانی می باشد و برخی از واجبات و محرمات پس از روز عرفه تشریح شد. بنابر این نظر باید آیه اکمال پس از بیان حکم حرمت ربا نازل می شد؛ زیرا به نظر اهل سنت، بیان حرمت ربا آخرین حکم صادر شده از پیامبر ﷺ می باشد^(۲).

حاصل سخن اینکه اگر آیه اکمال در روز عرفه نازل شده باشد، ارتباط و پیوندی میان این آیه و آیه ابلاغ وجود نخواهد داشت، حال آن که می دانیم این دو آیه صدر و ذیل یکدیگر می باشند.

چگونه آموزش احکام حج تمتع و یا آموزش و تعلیم همه واجبات و محرمات باعث ناامیدی و یأس کفار می گردد؟ علائم و نشانه های یأس آنان چیست؟

۱- کافی، جلد ۳ صفحه ۲۶۸.

۲- صحیح بخاری، جلد ۵ صفحه ۱۶۵، فتح الباری، جلد ۸ صفحه ۱۵۳، مسند احمد، جلد ۱ صفحه ۳۶.

به طور خلاصه اگر آیه اکمال به خاطر بیان احکام حج تمتع نازل شده باشد با اشکالات فوق مواجه هستیم. دقت و تأمل در پرسشهای مطرح شده ما را به این نتیجه رهنمود می‌کند که هیچ دلیلی وجود ندارد روز عرفه را به خاطر بیان احکام حج تمتع عید بگیریم و جشن بر پا کنیم.

۲ - خطبه رسول الله ﷺ در روز عرفه؛

واقعه دیگری که در روز عرفه روی داد این بود که در آن روز، رسول الله ﷺ خطبه مهمی ایراد کردند. شاید برخی گمان کنند که نزول آیه اکمال به خاطر سخنرانی مهم رسول الله ﷺ در آن روز می‌باشد؛ لذا به بررسی و تحلیل این واقعه می‌پردازیم.

سر فصلها و فزاهای خطبه رسول الله ﷺ در روز عرفه عبارت‌اند از:

۱- «إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ؛

خون و اموال شما حرمت دارد.

۲- من كانت عنده ودیعة فلیؤدها إلی من ائتمنه علیها؛

هر کس در نزد او امانتی می‌باشد، آن را به صاحبش بازگرداند.

۳- إِنْ أکرَمکم عندالله أتقاکم، و لیس لعربی علی عجمی فضل إلا

بالتقوی؛

گرامی‌ترین شما در نزد خدا پرهیزگارترین شما است، هیچ عربی بر

عجم برتری ندارد مگر به سبب تقوی.

۴- إِيْمَا النَّسِيّ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحَلِّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا... وَإِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حَرَمٌ؛

نسیبی [جا به جا کردن و تأخیر ماههای حرام] افزایشی در کفر است، که با آن کافران گمراه می شوند، یک سال آن را حلال و سال دیگر آن را حرام می کنند... تعداد ماهها نزد خداوند در کتاب الهی از آن روز که آسمانها و زمین را آفریده دوازده ماه است، که چهار ماه آن حرام است.

۵- أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ لِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ حَقًّا، فَعَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ غَيْرَكُمْ؛

ای مردم برای زنهایتان بر شما حقی است، و نیز برای شما بر آنان حقوقی ثابت است، بر زنان واجب است که زندگی و ناموس شما را پایمال نکنند.

۶- مَنْ ادَّعَى إِلَىٰ غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ تَوَلَّىٰ غَيْرَ مَوْلَاهِ فَهُوَ مُلْعُونٌ^(۱).

هر کس خود را به غیر پدرش نسبت دهد، مانند غلامی که خود را به غیر مولایش بپیوندد ملعون است.

۱- بحار الانوار، جلد ۲۱ صفحه ۳۸۰، این خطبه در منابع دیگر با تفاوت اندکی نقل شده است از منابع اهل سنت بنگرید به مجمع الزوائد، جلد ۳ صفحه ۲۶۶، البدایة والنهاية، جلد ۵ صفحه ۲۲۲.

با اندک دقتی روشن می‌شود که گوهر و لبّ خطبه رسول الله ﷺ در روز عرفه شامل یک سلسله از واجبات و محرماتی می‌باشد که در طول دوران رسالت بیان کرده‌اند و نکته، حکم و توصیه جدیدی در خطبه ایشان وجود ندارد.

رسول الله ﷺ در روز عرفه از اجتماع و گردهمایی بیش از صد هزار نفری مسلمانان کمال استفاده را کردند و این فرصت را غنیمت شمردند و اهمّ احکام شرعی را برای مردم بازگو کردند. پرسش این است که آیا بازگو کردن و تکرار یک سلسله از احکامی که طیّ سالها بیان شده است، باعث و موجب نزول آیه و اکمال و اتمام دین می‌گردد؟

اگر روز عرفه به خاطر محتوای سخنرانی رسول الله ﷺ - که به جز یادآوری احکام گذشته نبوده است - عید می‌باشد، باید روز نزول آیاتی که در آن احکام شرعی بیان شده است به طریق اولی عید باشد. به عنوان نمونه در سوره مبارک انعام آیات متعدّدی وجود دارد که برخی از احکام را بیان می‌کند، بنابراین مبنای اهل سنت باید روز نزول سوره انعام را نیز جشن بگیریم.

برخی از احکامی که در سوره انعام بیان شده عبارت است از:

﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾^(۱).

۱- سوره انعام، آیه ۱۵۱.

بگو: بیایید آنچه را پروردگارتان بر شما حرام کرده است برایتان بخوانم، اینکه چیزی را شریک خدا قرار ندهید و به پدر و مادر نیکی کنید، و فرزندانان را از ترس فقر نکشید، ما شما و آنها را روزی می‌دهیم، و نزدیک کارهای زشت نروید، چه آشکار باشد چه پنهان، انسانی را که خداوند محترم شمرده به قتل نرسانید مگر به حق و از روی استحقاق این چیزی است که خداوند شما را به آن سفارش کرده شاید درک کنید.

﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْكِيلِ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَذَكَّرُونَ﴾^(۱).

و به مال یتیم جز به بهترین صورت و برای اصلاح نزدیک نشوید، تا به حدّ رشد خود برسد، و حقّ پیمانانه و وزن را به عدالت ادا کنید، هیچ کس را جز به مقدار توانایی اش تکلیف نمی‌کنیم، و هنگامی که سخنی می‌گویید عدالت را رعایت نمایید حتّی اگر در مورد نزدیکان شما بوده باشد و به پیمان خدا وفا کنید این چیزی است که خداوند شما را به آن سفارش می‌کند تا متذکّر شوید.

سورهٔ انعام از سوره‌های مکی می‌باشد و این آیات هنگامی نازل شد که

۱- سورهٔ انعام، آیه ۱۵۲.

مشرکان مکه از مقابله با رسول الله ﷺ ناامید شده بودند؛ لذا به کسانی که به مسجد الحرام می‌رفتند می‌گفتند شخصی آمده است و ادعای نبوت می‌کند. برای اینکه فریب سخنان او را نخورید، پنبه‌ای در گوش خود بگذارید.

روزی رسول الله در حجر نشسته بودند و آیات فوق را تلاوت می‌کردند. اسعد ابن زراره به پیامبر ﷺ نزدیک شد و پنبه‌ای را که در گوش خود گذاشته بود بیرون آورد و آیات فوق را شنید. او بلافاصله مسلمان شد و به زادگاه خود یثرب رفت و مردم یثرب را به اسلام دعوت نمود^(۱).

حال سؤال ما از اهل سنت این است که چرا نباید روز نزول این آیات را جشن بگیریم؟ آیا خطبه رسول الله ﷺ در روز عرفه چیزی غیر از تکرار آیات فوق بود؟

اشکال دیگر آن است که اگر آیه اکمال به خاطر خطبه رسول الله ﷺ نازل شده باشد، آیه ابلاغ را نمی‌توان تفسیر نمود؛ زیرا همان طور که بیان نمودیم این دو آیه در یک روز نازل شده و صدر و ذیل یکدیگر می‌باشند. لذا باید بین آن دو نوعی سازگاری و پیوند وجود داشته باشد.

دشمنان در کمین اسلام؛

بیان احکام و تبیین واجبات و محرمات چگونه موجب یأس و ناامیدی

۱- بحار الانوار، جلد ۱۹ صفحه ۸.

مشرکان می‌گردد؟ همان‌طور که می‌دانیم افراد بسیار خطرناکی در میان مسلمانان می‌زیستند و بسیار امیدوار بودند که به زودی دین اسلام از بین برود و آنان به مقام و مناصب از دست رفته شان باز گردند.

خداوند متعال در این باره می‌فرماید:

﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِن بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ أَنفُسِهِمْ مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾^(۱).

بسیاری از اهل کتاب از روی حسد آرزو می‌کردند شما را بعد از اسلام و ایمان، به حال کفر باز گردانند با این که حق برای آنها کاملاً روشن شده است، شما آنها را عفو کنید و گذشت نمایید تا خداوند فرمان خودش را بفرستد، خداوند بر هر چیزی تواناست.

و در آیه دیگر می‌فرماید:

﴿وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾^(۲).

جمعی از اهل کتاب دوست داشتند و آرزو می‌کردند شما را گمراه کنند اما آنها باید بدانند که نمی‌توانند شما را گمراه سازند. آنها گمراه نمی‌کنند مگر خودشان را و نمی‌فهمند.

۱- سوره بقره، آیه ۱۰۹.

۲- سوره آل عمران، آیه ۶۹.

نگرانی کفار و مشرکان تحکیم و استواری مبانی دین بود. آنان بیش از آنکه با مسلمانان دشمن باشند، با اساس دیانت و تعلیمات رسول الله ﷺ دشمن بودند. آنان از این که اسلام در حال گسترش و ثبات بود بسیار ناراحت و ناخرسند بودند. البته برای رسیدن به هدف خود از هیچ تلاشی فروگذار نکردند. اما قرآن همه تلاشهای آنها را بی اثر می‌خواند و می‌فرماید:

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ * هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾^(۱).

آنان می‌خواهند نور خدا را با دهان خود خاموش سازند، ولی خدا نور خود را کامل می‌کند هر چند کافران خوش نداشته باشند. او کسی است که رسول خود را با هدایت و دین حق فرستاد تا او را بر همه ادیان غالب سازد، هر چند مشرکان کراهت داشته باشند. هنگامی که پیامبر ﷺ از غار حرا فرود آمدند و ندای آزادی بخش توحید را سر دادند و فریاد بر آوردند که:

« قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَفْعَلُوا »

بگویید: خدایی جز خدای یگانه نیست تا رستگار گردید

جنگ و ستیز مشرکان با رسول گرامی ﷺ آغاز شد.

﴿وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ *
أَجْعَلِ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ * وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ
امشُوا وَاضْبُرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾^(۱).

آنها تعجب کردند که پیامبر بيم دهنده‌ای از میان آنان به سوی شان آمده
و کافران گفتند: این ساحر بسیار دروغگویی است * آیا او به جای این
همه خدایان، خدای واحدی قرار داده؟! این به راستی چیز عجیبی
است! * سرکردگان آنها بیرون آمدند و گفتند: بروید و خدایانتان را
محکم بچسبید، این چیزی است که خواسته‌اند.

کفار برای آن که پیامبر ﷺ دست از رسالت خود بردارد از هیچ کاری
فرو گذار نکردند. وعدهٔ مکننت و ثروت فراوان به رسول الله ﷺ دادند تا از دین
جدید خود دست بردارد، اما رسول الله ﷺ در پاسخ فرمودند: اگر خورشید را در
دست راستم و ماه را در دستم چیم بگذارند دست از رسالت بر نمی‌دارم^(۲).

مسلمانان را در شعب ابی طالب در سخت‌ترین شرایط اقتصادی و مادی
محاصره کردند اما باز به نتیجه نرسیدند. نقشهٔ قتل پیامبر ﷺ را کشیدند و قرار
شد از هر قبیله‌ای یک نفر در قتل رسول الله ﷺ حاضر شود؛ زیرا در این
صورت نزدیکان رسول الله ﷺ نمی‌توانستند با تمام قبایل به جنگ و مقابله

۱- سورهٔ ص، آیات ۶-۴.

۲- بحار الانوار، جلد ۹ صفحهٔ ۱۴۳، الکامل فی التاریخ، جلد ۲ صفحهٔ ۶۴.

بپردازند. آن شب به «ليلة المبيت» معروف گشت و امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام در بستر پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوابیدند و نقشه شوم مشرکان نقش بر آب گشت^(۱).

مشرکان پس از این که تمام درها را به روی خود بسته دیدند به امید و آرزو نشستند که چون رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرزندی ندارد تا جانشینی ایشان را به عهده بگیرد، پس از فوت ایشان بساط حکومتشان نیز برچیده خواهد شد. اشتباه نخست مشرکان این بود که پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را نسل بریده می دانستند. اما خداوند سبحان در این باره می فرماید:

﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾^(۲).

و بدان دشمن تو قطعاً بریده نسل و بی عقب است.

اشتباه دیگر مشرکان این بود که رسالت و نبوت را هم طراز سلطنت ظاهری و صوری می پنداشتند و گمان می کردند پس از فوت رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوران حکومت و سلطنت ایشان نیز به پایان می رسد، اما نمی دانستند که بین نبوت و سلطنت تفاوت فراوان است.

در صدر آیه اکمال سخن از ناامیدی کفار به میان آمده است. برخی می پندارند این یأس به دلیل آن است که در حجة الوداع از آمدن مشرکان به حج ممانعت به عمل آمد. در پاسخ این شبهه باید بگوئیم، در سال قبل از حجة الوداع

۱- بحار الانوار، جلد ۱۹ صفحه ۳۱، الكامل في التاريخ، جلد ۲ صفحه ۱۰۲.

۲- سوره کوثر، آیه ۳.

نیز از آمدن مشرکان به حجّ جلوگیری به عمل آمد؛ بنابراین می‌باید آیهٔ اکمال در آن سال نازل می‌شد.

اکمال دین، ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام؛

با توجه به تمام مطالبی که بیان نمودیم روشن می‌شود که اکمال و اتمام نعمت دین و ناامیدی مشرکان از تعرض و دست اندازی به اسلام و خشنودی ذات اقدس ربوبی از جاودانگی اسلام هنگامی محقق می‌شود که قائم مقامی صالح و مورد تأیید خدا و رسول صلی الله علیه و آله و سلم برای نبوت منصوب شود تا بتواند از همهٔ دستاوردهای دین حفاظت کند و امور مسلمین را تدبیر نماید و هدایت امت را به عهده بگیرد و در عین حال بر سبک و سیاق آورندهٔ دین و گیرندهٔ پیام وحی نیز پایبند باشد. چنین انتخاب و انتصابی موجب ناامیدی کافران می‌گردد نه بیان احکام حجّ تمتع یا برخی از احکام دیگر. آنان پس از انتخاب جانشین، توسط رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ناامید و سرخورده شدند. به همین دلیل پس از درگذشت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لحظه‌ای درنگ نکردند و در سقیفه گرد هم آمدند و در برابر نصّ صریح پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شخصی را به عنوان جانشین رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم برگزیدند و با او بیعت کردند.

سلمان فارسی می‌گوید: «به خانهٔ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم رفتم در حالی که امیرالمؤمنین علیه السلام در حال غسل دادن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بودند. به ایشان عرض

کردم گروهی ابو بکر را به عنوان جانشین پیامبر ﷺ برگزیدند و با او بیعت کردند. «امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: «آیا می‌دانی اولین نفری که با او بیعت کرد چه کسی بود؟» سلمان پاسخ داد: «او را نشناختم اما پیرمردی را دیدم که بر عصا تکیه داده بر پیشانی اثر سجده داشت و بد زبان بود». امیرالمؤمنین علیه السلام پس از شنیدن مشخصات آن شخص فرمودند:

«ذَٰلِكَ إِبْلِيسُ لَعْنَهُ اللَّهُ»^(۱).

آن ابلیس بود، لعنت خدا بر او باد.

آری، اجتماع سقیفه و حاصل و نتیجه آن گردهمایی، نقطه آغاز انحراف بود. پس از آنکه خداوند سبحان می‌فرماید: «عده‌ای دوست دارند که شما پس از اسلام از دین خود روی بر گردانید و کافر شوید» دستور صبر می‌دهد و بلا فاصله می‌فرماید:

﴿حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ﴾^(۲).

تا خداوند فرمان خودش را بفرستد.

به احتمال قریب به یقین منظور از فرمان و امر خداوند، نزول آیات اکمال و ابلاغ و در نتیجه انتصاب امیرالمؤمنین علیه السلام به خلافت بلا فصل رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم می‌باشد.

بنابر این تفسیر هیچ اشکالی متوجه آیات اکمال و ابلاغ نمی‌گردد. علاوه

۱- بحار الانوار، جلد ۲۸ صفحه ۲۶۲.

۲- سوره بقره، آیه ۱۰۹.

بر آنکه شأن نزول و روز نزول آن آیات مورد اجماع مفسرین و مورّخین شیعه می‌باشد و اکثریت اهل سنت نیز در این باره نظر شیعیان را پذیرفته‌اند.

آیه اکمال و ترس از خدا؛

هنگامی که خداوند در آیه اکمال می‌فرماید:

﴿فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾^(۱).

از آنها نترسید و از مخالفت من بترسید.

به صراحت بیان می‌کند که دیگر جایی برای ترس از مشرکان وجود ندارد و باید از من (خدا) بترسید. امر به خشیت در برابر خدا یک امر ارشادی است؛ یعنی عقل به تنهایی به این مسأله پی می‌برد.

از طرف دیگر ترس از خدا یعنی ترس از خودمان و هراس از اعمال زشت و نادرستمان؛ زیرا ناموس آفرینش اقتضات خاصی دارد. هنگامی که خداوند مئان به بندگان خود نعمتی را ارزانی بدارد، آن را از آنان باز نمی‌ستاند مگر آنکه خودشان نعمت را با کفران از خود سلب کنند.

خداوند در این باره می‌فرماید:

﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكْ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ
وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾^(۲).

۱- سوره انفال، آیه ۵۳.

۲- سوره انفال، آیه ۵۳.

این به خاطر آن است که خداوند هیچ نعمتی را که به گروهی داده تغییر نمی‌دهد جز آنکه آنها خودشان را تغییر دهند، و خداوند شنوا و دانا است.

خداوند می‌فرماید ما نعمت دین را به اکمال و انجام رساندیم و هیچ کمبود و نقصانی در آن وجود ندارد. مشرکان ناامید گشته‌اند و هیچ دلیلی وجود ندارد که از آنان بترسید و ما بقاء و جاودانگی دین را تضمین نموده‌ایم. باید فقط از خدا ترسید؛ همانند مجرم که از شخص قاضی نمی‌ترسد بلکه از جایگاه قاضی می‌ترسد و ترس او از آن جایگاه به خود او و جرم او باز می‌گردد. ترس از خدا به کفران نعمت ولایت باز می‌گردد.

ما با نعمت ولایت چه کردیم و گذشتگان و صحابه چه کردند؟ مگر نه آن بود که خلیفه دوم که از صحابه رسول الله ﷺ می‌باشد، در روز غدیر دست امیرالمؤمنین علیه السلام را فشرد و به ایشان عرض کرد:

« بَخَّ بَخَّ لَكَ يَا ابْنَ أَبِي طَالِبٍ! أَصَبَحْتَ مَوْلَايَ وَمَوْلَى كُلِّ مُسْلِمٍ »^(۱).

مبارک باد بر تو ای فرزند ابو طالب! امروز شما امام و ولی من و همه مسلمانان هستی.

آیا اهل سنت می‌توانند این گفته او را انکار کنند؟ آیا انکار روایتی که از مسلمات کتب اهل سنت است امکان‌پذیر می‌باشد؟

۱- برای این جمله در جزوه شماره ۳۸، ۱۲ منبع از اهل سنت نقل شده است به عنوان نمونه تاریخ بغداد، جلد ۸ صفحه ۲۹، تفسیر ابن کثیر، جلد ۲ صفحه ۱۴.

حال روی سخن، با خلیفه دوم است. مگر در روز غدیر، به امیرالمؤمنین علیه السلام شاد باش نگفتی؟ مگر در آن روز به ولایت و خلافت بلا فصل ایشان پس از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم اقرار نکردی؟ پس چرا پیمان شکنی کردی و ولایت را بر هم زدی؟ مگر نه آن است که نقصان دین با نعمت ولایت کامل و تمام می‌شود؟ چرا کفران نعمت کردی و ولایت را نپذیرفتی و به آن گردن ننهادی؟

حال که سخن از انسجام و اتحاد است، اگر دوستان اهل سنت می‌خواهند در کنار سفره اهل بیت علیهم السلام بنشینند کمبودهای دین خود را جبران کنند و آن را تکمیل و تتمیم نمایند با آغوش باز از آنان استقبال می‌کنیم و دست دوستی و اخوت به سویشان دراز می‌کنیم، اما اگر منظور از انسجام و اتحاد این باشد که ما از مبانی مسلم و قطعی که اهل سنت نیز به آن اعتراف دارند دست برداریم، هرگز چنین نخواهیم کرد. مبانی مسلم و یقینی به جای خود، ما حتی از یک فرع از فروع دینی خود دست بر نمی‌داریم و محال است که روزی در حکم مستحب و یا مکروهی دخل و تصرفی کنیم و یا به خاطر اغراض دیگر از آن دست برداریم. انشاء الله خداوند متعال نعمت ولایت را بر همه ما مستدام بدارد و این نعمت تا قیامت در نسلهای آینده ما پایدار باشد.

خودآزمایی؛

- ① سلسلهٔ رجالی که روایت کرده‌اند روز غدیر، روز نزول آیه اکمال است به چه کسانی منتهی می‌گردد؟
- ② نظر کسانی که می‌گویند آیهٔ اکمال در روز عرفه نازل شده است را نقد نمایید.
- ③ دو واقعهٔ مهمّ روز عرفه چه بود؟
- ④ چرا بیان احکام حجّ تمتّع علّت موجهی برای برپایی جشن نمی‌باشد؟
- ⑤ چه کسی بر خلاف دستور رسول الله ﷺ حجّ تمتّع را حرام کرد؟
- ⑥ خطبهٔ رسول الله ﷺ در روز عرفه شامل چه فرازهای می‌باشد؟
- ⑦ چرا خطبهٔ رسول الله ﷺ در روز عرفه علّتی برای برگزاری عید نمی‌باشد؟
- ⑧ دشمنان اسلام چه آرزویی در سر می‌پروراندند و از چه چیزی ناخرسند بودند؟
- ⑨ علّت اساسی یأس کافران چیست؟
- ⑩ امیرالمؤمنین علیه السلام به سلمان فارسی دربارهٔ نخستین بیعت کننده با خلیفه اول چه فرمودند؟
- ⑪ منظور از خوف از خداوند چیست؟
- ⑫ اقرار خلیفهٔ دوم در روز غدیر چه بود؟

به سوی معرفت ۳۹

۲۷

با توجّه به تمام مطالبی که بیان نمودیم
روشن می شود که اکمال و اتمام نعمت دین
و ناامیدی مشرکان از تعرّض و دست
اندازی به اسلام و خشنودی ذات اقدس
ربوبی از جاودانگی اسلام هنگامی محقق
می شود که قائم مقامی صالح و مورد تأیید
خدا و رسول ﷺ برای نبوّت منصوب
شود تا بتواند از همه دستاوردهای دین
حفاظت کند و امور مسلمین را تدبیر نماید
و هدایت امت را به عهده بگیرد و در عین
حال بر سبک و سیاق آورنده دین و گیرنده
پیام وحی نیز پایبند باشد .

(صفحه ۲۱ از همین جزوه)

www.yasrebi.ir

پست الکترونیکی : info@yasrebi.ir

محل برگزاری جلسات :

کاشان : حسینیه مرحوم آیت الله یثربی رحمته الله علیه

تلفن : ۴۴۴۳۳۴۳ - ۴۴۴۵۲۷۷ نمابر : ۴۴۴۹۹۳۳

به سوی معرفت ۳۹

۶